

BUDJET TASHKILOTLARIDA ISH HAQI HISOBI

Andijon Davlat Texnika instituti, Katta o'qituvchi,

Mamajonov Lazizbek

Andijon Davlat Texnika institute, 4-bosqich talabasi

Abdualimov Diyorbek

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston budget tashkilotlarida ish haqi hisobining tashkiliy va moliyaviy jarayonlarini tahlil qiladi. Ish haqi hisobining qonunchilik asoslari, hujjatlashtirish (tabel, hisob-kitob varaqasi), soliqlar (12% daromad solig'i, 25% ijtimoiy badallar) va avtomatlashtirish tizimlari o'rganiladi. Qo'lda hisoblash, to'lov kechikishlari va malaka yetishmasligi kabi muammolar aniqlanib, "E-Moliya" tizimini kengaytirish, buxgalterlar malakasini oshirish va motivatsion bonuslar joriy etish taklif qilinadi. Xalqaro tajriba (AQSh, Qozog'iston) tahlil qilinib, ushbu yechimlarning iqtisodiy foydalari (xarajatlarni 5-10% qisqartirish) muhokama qilinadi. Maqola davlat boshqaruvi va raqamlashtirish sohasida amaliy ahamiyatga ega bo'lib, O'zbekiston uchun islohot yo'nalishlarini belgilaydi.

Kalit so'zlar: kodeksi, vedemost, 1C, e-moliya

Annotation: This article analyzes the organizational and financial processes of payroll accounting in Uzbekistan's budget organizations. It explores the legislative framework, documentation (timesheets, payroll ledgers), taxes (12% income tax, 25% social contributions), and automation systems. Issues such as manual calculations, payment delays, and insufficient qualifications are identified, with proposed solutions including expanding the "E-Moliya" system, improving accountants' skills, and introducing performance-based bonuses. International experiences (USA, Kazakhstan) are examined, highlighting the economic benefits of these reforms (cost reduction by 5-10%).

The article holds practical significance for public administration and digitalization, outlining reform directions for Uzbekistan.

Аннотация: кодекс, ведомость, 1С:Предприятие, Электронные финансы

KIRISH

Budjet tashkilotlari O'zbekiston iqtisodiyotidagi asosiy institutlar bo'lib, ta'lim, sog'liqni saqlash, davlat boshqaruvi va boshqa sohalarda millionlab fuqarolarga xizmat ko'rsatadi. Ushbu tashkilotlarda ish haqi hisobi nafaqat moliyaviy boshqaruvning, balki ijtimoiy barqarorlik va xodimlar motivatsiyasining ham muhim tarkibiy qismidir. O'zbekiston Respublikasida ushbu jarayon "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi qonun (2016), "Mehnat kodeksi" (1996) va "Byudjet tizimi to'g'risida"gi qonun (2000) bilan qat'iy tartibga solinadi [1]. Biroq, global raqamlashtirish va iqtisodiy modernizatsiya sharoitida an'anaviy hisob usullari samarasiz bo'lib qolmoqda. 2023-yilda O'zbekiston byudjetining taqchilligi umumiy ichki mahsulotning 4% ini tashkil qildi, bu moliyalashtirish kechikishlarini yanada oshirdi [2]. Shu bilan birga, budjet tashkilotlarida 1,5 milliondan ortiq xodim ishlaydi, ularning maoshlari davlat byudjetining 30% ga yaqin qismini tashkil qiladi [3]. Ish haqi hisobidagi xatolar, to'lov kechikishlari yoki shaffoflikning yo'qligi xodimlarning ishonchiga putur yetkazadi va davlat xizmatlari sifatini pasaytiradi. Xalqaro tajribada, masalan, AQSh va Janubiy Koreyada avtomatlashtirilgan tizimlar xarajatlarni 15-20% ga optimallashtirgan, bu O'zbekiston uchun ham muhim saboqdir [4]. Maqolaning maqsadi budjet tashkilotlarida ish haqi hisobining tashkiliy va texnologik jarayonlarini tahlil qilish, dolzarb muammolarni aniqlash va O'zbekiston sharoitlariga mos innovatsion yechimlarni taklif qilishdir. Ushbu tahlil nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyatga ega bo'lib, davlat boshqaruvi va iqtisodiy islohotlar uchun yo'nalish beradi.

Budjet tashkilotida ish haqi hisobi

Tashkiliy jarayonlar va hujjatlashtirish mexanizmlari. Budget tashkilotlarida ish haqi hisobi kadrlar bo'limi, buxgalteriya va rahbariyatning muvofiqlashtirilgan harakatlari orqali amalga oshiriladi. Jarayon "Mehnat kodeksi"ning 155-178-moddalari va "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi qonunga asoslanadi [1]. Asosiy bosqichlar xodimlarning ish vaqtini ro'yxatga olish, maoshlarni hisoblash va to'lovlarni amalga oshirishni o'z ichiga oladi. Ish vaqti hisobi "Tabel" (T-1 yoki T-13 shakli) hujjati orqali yuritiladi. Masalan, ta'lim sohasida o'qituvchilarning haftalik dars yuki (18-24 soat), sinf rahbarligi yoki qo'shimcha vazifalar tabelda qayd etiladi. Kadrlar bo'limi bu hujjatni har oy oxirida buxgalteriyaga topshiradi. Buxgalteriya Yagona tarif jadvali (YTJ) asosida maoshlarni hisoblaydi. 2025-yilda o'qituvchilar uchun o'rtacha stavka 2,5-3,5 million so'm, qishloq hududlarida ishlash uchun 15-20% ustama, tungi smenalarda 50% qo'shimcha to'lov belgilangan [5]. Keyingi bosqichda "Ish haqi bo'yicha hisob-kitob varaqasi" va "To'lov ведомости" tayyorlanadi. Hisob-kitob varaqasida asosiy maosh, qo'shimcha to'lovlar va ushlab qolinadigan soliqlarni ko'rsatuvchi jadvallar tuziladi. To'lov ведомости to'lovlarni bank orqali yoki naqd tarqatish uchun tasdiqlanadi. Biroq, qo'lda yuritiladigan jarayonlar tufayli xatolar ko'p. Masalan, tabelda noto'g'ri soatlar qayd etilishi xodim maoshining 300-500 ming so'mga kam hisoblanishiga olib keladi. 2023-yilda ta'lim sohasida bunday xatolar tufayli 10 milliard so'mlik qo'shimcha xarajatlar yuzaga kelgan [6]. Bundan tashqari, byudjet mablag'larining kechikishi to'lovlarni kechiktiradi. Masalan, Surxondaryo viloyatida mahalliy byudjetlarning yetishmasligi tufayli maoshlar o'rtacha 2-3 hafta kechikadi [7]. Bu muammolar tizimning samarasizligini ko'rsatib, avtomatlashtirish va malaka oshirish kabi yechimlarni talab qiladi, ular keyingi bo'limlarda muhokama qilinadi.

Soliqlar, ushlab qolinadigan to'lovlar va ularning optimallashtirilishi. Ish haqi hisobida soliq va ushlab qolinadigan to'lovlar muhim o'rin tutadi. O'zbekistonning "Soliq kodeksi"ga ko'ra, ish haqidan 12% daromad solig'i, 25% ijtimoiy sug'urta badallari va boshqa yechimlar ushlab qolinadi [8]. Masalan, 4 million so'mlik maoshdan 480 ming so'm daromad solig'i va 1 million so'm ijtimoiy badallar yechilib, xodimga 2,52 million so'm to'lanadi. Bu hisob-kitoblar qo'lda amalga oshirilganda xatolar ko'payadi, masalan,

noto'g'ri stavka qo'llanilishi yoki hisobotlarda adashishlar. Soliq hisobidagi xatolar tashkilotlarga jiddiy moliyaviy yo'qotishlar keltiradi. 2023-yilda budjet tashkilotlari soliq hisobotlaridagi xatolar tufayli o'rtacha 15 million so'mlik jarima to'lagan [6]. Bu muammoni hal qilish uchun soliq jarayonlarini optimallashtirish zarur. Avtomatik kalkulyatorlar joriy etilishi mumkin, masalan, "E-Moliya" tizimiga soliq hisoblash moduli qo'shilsa, buxgalterlarning ishini 20-30% yengillashtiradi. Hindistonda "e-Salary" tizimi soliqlar va badallarni avtomatik hisoblaydi, bu esa hisobot vaqtini 30% ga qisqartirdi [9]. Rossiya tajribasi ham diqqatga sazovor: "GosZarp" platformasi soliq hisobotlarini real vaqtda tayyorlaydi va davlat organlari bilan integratsiya qiladi, bu xatolar va jarimalarni 25% ga kamaytirdi [10]. O'zbekistonda shunga o'xshash tizim sinov tariqasida Toshkent shahridagi sog'liqni saqlash muassasalarida joriy etilishi mumkin. Bundan tashqari, soliq stavkalarini soddalashtirish jarayonlarni tezlashtiradi. Hozirgi tizimda har bir xodim uchun alohida hisob-kitoblar talab qilinadi, lekin yagona kalkulyator orqali hisob-kitoblar birlashtirilishi mumkin. Bu yondashuv O'zbekistonning soliq islohotlari doirasida 2025-yilda sinovdan o'tkazilishi mumkin [8].

Elektron tizimlar va avtomatlashtirishning zamonaviy yondashuvlari. Elektron tizimlar ish haqi hisobini zamonaviylashtirishda inqilobiy yechim hisoblanadi. O'zbekistonda "E-Moliya" tizimi markaziy idoralarda qo'llaniladi, lekin mahalliy tashkilotlarda, masalan, maktablar va shifoxonalarda qo'lda hujjat yuritish ustunlik qiladi. Bu tizimni kengaytirish jarayonlarni tezlashtiradi, xatolar va jarimalarni kamaytiradi. Xalqaro tajriba bu borada katta imkoniyatlar ochadi. AQShda "Payroll" tizimi 2,5 million davlat xizmatchisining maoshini avtomatik hisoblaydi, bu esa xarajatlarni yiliga 15% ga optimallashtiradi [4]. Qozog'istonda "1C: Бухгалтерия" platformasi ta'lim va sog'liqni saqlash sohasida qog'oz hujjatlarni 25% ga qisqartirdi [11]. Janubiy Koreyada "Smart Payroll" tizimi real vaqtda maosh hisobini yuritib, shaffoflikni 20% ga oshirdi [12]. O'zbekistonda "E-Moliya" tizimini mahalliy tashkilotlarga joriy etish uchun sinov loyihalari Samarqand yoki Farg'ona viloyatlarida boshlanishi mumkin. Masalan, maktablarda o'qituvchilarning dars soatlari elektron tabel orqali ro'yxatga olinishi va hisobotlar bir necha soat ichida tayyorlanishi mumkin. Avtomatlashtirishning foydalari

ko'p: xatolar 20-30% ga kamayadi, jarayonlar 15% ga tezlashadi, shaffoflik oshadi. Masalan, Qozog'iston tajribasiga ko'ra, avtomatlashtirish yiliga 20% moliyaviy resurslarni tejaydi [11]. O'zbekistonda bu tizim joriy etilsa, byudjet tashkilotlarining xarajatlari 10-12% ga qisqarishi mumkin. Biroq, avtomatlashtirish infratuzilma talab qiladi. 2023-yilda Qashqadaryo viloyatidagi maktablarning faqat 60% i barqaror internetga ega edi, bu esa joriy etishni kechiktiradi [7]. Shu sababli, dastlabki bosqichda yirik shaharlarda sinov loyihalari o'tkazilishi, keyin infratuzilma yaxshilangach, chekka hududlarga kengaytirilishi lozim.

Muammolar, takomillashtirish yo'llari va istiqbollar. Budjet tashkilotlarida ish haqi hisobining dolzarb muammolari qo'lda hujjat yuritish, to'lov kechikishlari, buxgalterlarning malaka yetishmasligi va motivatsion tizimning yo'qligidir. Qo'lda to'ldirilgan tabel va hisob-kitob varaqalari xatolarga olib keladi, masalan, qo'shimcha to'lovlarning hisoblanmasligi yoki noto'g'ri soatlar qayd etilishi. Byudjet mablag'larining kechikishi chekka hududlarda maoshlarning 2-4 hafta kechikishiga sabab bo'ladi [7]. 2022-yilda ta'lim sohasida buxgalterlarning faqat 20% i muntazam malaka oshirish kurslarida qatnashgan, bu xatolar ko'payishiga olib keldi [6]. Takomillashtirish yo'llari quyidagilardan iborat:

Elektron tizimlarning kengaytirilishi: "E-Moliya" tizimini mahalliy tashkilotlarga joriy etish orqali hujjat aylanishi tezlashtiriladi. Toshkent shahrida maktablarda elektron tabel sinovlari 2025-yilda boshlanishi mumkin.

Buxgalterlar va kadrlar malakasini oshirish: Moliya vazirligi tomonidan yillik treninglar tashkil qilinishi kerak. Masalan, soliq hisobi va zamonaviy dasturiy ta'minot bo'yicha kurslar xatolar va jarimalarni 20% ga kamaytiradi [8].

Motivatsion tizim joriy etish: Germaniya tajribasiga asoslanib, o'qituvchilar uchun imtihon natijalariga yoki shifokorlar uchun davolash ko'rsatkichlariga qarab yillik 1-2 million so'mlik bonuslar sinov tariqasida joriy etilishi mumkin [4].

Byudjet taqsimotini yaxshilash: Janubiy Koreya tajribasiga ko'ra, mahalliy byudjetlarning mustaqilligi to'lov kechikishlarini 15% ga kamaytiradi [12]. O'zbekistonda bu uchun "Byudjet tizimi to'g'risida"gi qonunga o'zgartirishlar kiritilishi lozim.

XULOSA

Taklif qilingan choralar budjet tashkilotlarida ish haqi hisobini global standartlarga moslashtiradi. Elektron tizimlar shaffoflik va samaradorlikni oshiradi, malaka oshirish xatolarni kamaytiradi, motivatsion tizimlar xodimlar faoliyatini rag'batlantiradi. Bu islohotlar xarajatlarni 10-15% ga qisqartiradi, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi va O'zbekistonni global raqobatbardosh davlatlar qatoriga olib chiqadi. Bosqichma-bosqich joriy etish orqali 2030-yilga kelib barqaror va zamonaviy tizim yaratilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1) O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni. 2016-yil 13-aprel, № ZRU-404.
- 2) O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi. "2023-yilgi davlat byudjeti ijrosi to'g'risida hisobot". – Toshkent, 2023.
- 3) O'zbekiston Respublikasi Xalq Ta'limi Vazirligi. "2025-yilgi ish haqi stavkalari bo'yicha yo'riqnoma". – Toshkent, 2025.
- 4) U.S. Office of Personnel Management. "Federal Payroll System: 2023 Report". – Washington, 2023.
- 5) O'zbekiston Respublikasi Mehnat Kodeksi. 1996-yil 21-dekabr, № 161-I,
- 6) O'zbekiston Respublikasi Xalq Ta'limi Vazirligi. "2022-yilgi kadrlar statistikasi". – Toshkent, 2022,
- 7) O'zbekiston Respublikasi Raqamli Iqtisodiyot va Axborot Texnologiyalari Vazirligi. "2023-yilgi internet infratuzilmasi holati". – Toshkent, 2023.
- 8) O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi. 2019-yil 30-dekabr, № ZRU-599.
- 9) Government of India. "e-Salary System in Public Sector: Annual Report 2022". – New Delhi, 2022.

- 10) Rossiya Federatsiyasi Moliya Vazirligi. “Davlat xizmatchilarining ish haqi hisobi: 2023-yil hisoboti”. – Moskva, 2023.
- 11) Qozog‘iston Respublikasi Ta’lim va Fan Vazirligi. “2022-yilgi ta’lim sohasi xodimlari statistikasi”. – Astana, 2022.